

CONTEMPORARY HISTORY OF EDUCATION

DOI: 10.46340/ephd.2020.6.4.5

Nadiia Melnyk

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8350-8069>

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

THE STUDENTS' SELF-GOVERNMENT ESTABLISHMENT WITHIN THE CONTEXT OF THE SOCIAL-POLITICAL LIFE OF INDEPENDENT UKRAINE (IN THE LATE 20S CENTURY)

Надія Мельник

*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія
Сковороди, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХХ СТ.)

The youth movement is an effective form of youth's social activity and means of expression of its socio-political and social initiatives. Considering the youth movement in general, it should be emphasized that the student movement is the basis of it. At the present stage, the public activity of student youth is growing. First of all, it is represented in the development of student government. More and more diverse student public organizations have appeared throughout Ukraine with the proclamation of independence, and they act as an effective and influential force in the socio-political life of Ukraine.

In the article, the historical background of the students' movement formation and the main stages of its establishment were determined. We have paid attention to the students' organizations' activity and have emphasized its role in the socio-political changes of Ukraine. The influence of legislative and regulatory decisions of the Ukrainian government concerning the youth development was estimated.

Keywords: pluralism, publicity, democracy, «the Velvet Revolution», «Revolution on Granite», the Ukrainian Youth Association, Ukrainian Students' Association, Students' fraternity, Ukrainian Students' union.

Постановка проблеми. До проголошення незалежності України студентський рух у республіці розвивався самостійно, під впливом тоталітарної системи, в умовах відсутності нормативно-законодавчої бази. Молодіжним партійним крилом Комуністичної партії залишався комсомол, головним завданням якого було ідейне виховання студентської молоді на засадах марксистсько-ленінської теорії, яка передбачала будівництво комунізму. Однак, для самостійного існування держави потрібно, щоб всі політично активні чинники сконсолідувалися у боротьбі за її незалежність та демократичний розвиток. Такими, зокрема, виявилися перші студентські організації кінця 80-х – початку 90-х років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке узагальнення з використанням архівних та поточних джерел щодо створення та діяльності громадських організацій у 1985-1996 рр. провів К. Левчук. Новостворені громадські організації розглянуті в контексті переходу України від тоталітарного режиму, кризи одержавлених організацій до демократичних принципів їх створення та

діяльності¹. Становлення і розвиток нових молодіжних організацій в незалежній Україні розглядали Гарань О.² Свистович М. стверджує, що із середини 1980-х років розпочався період відродження в Україні молодіжного Руху³. Суспільно-політична діяльність студентства у згаданий період знайшли висвітлення також у роботах Островського І, Чернетко С.⁴ Ярош Я. у своїй дисертації описав роль молодіжних організацій у державотворчих процесах незалежної України⁵. Трансформація українського студентства у закордонний простір спостерігається у працях Панченка П.

Метою статті є висвітлення студентського руху та формування студентського самоврядування в умовах трансформації суспільно-політичного життя України у кінці ХХ ст.

Паростки студентського самоврядування в Україні пов'язані з появою незалежних від влади структур, неформальних груп та об'єднань, які виникли у другій половині 80-х рр. ХХ ст., на основі спільних інтересів та потреб. Перебуваючи у легальних умовах, вони оприлюднювали українському суспільству інформацію з болючих проблем сучасності, ставали опонентами одержавлених організацій, зокрема, комсомолу, і суттєво розширювали соціальну базу демократичного руху.

Упродовж 1987-1988 рр. відбулася структуризація неформальних об'єднань на регіональному рівні, з'явилися політичні та дискусійні клуби. На початку 1988 р. науковцями була проведена класифікація неформальних молодіжних груп за напрямками діяльності. У результаті були виділені суспільно-політичні клуби («Демократія», «Більшовик», «Інтеррух»). Дискусійні клуби⁶ зосереджувалися на обговоренні політичних питань, охоплювали соціально-політичні, духовні проблеми розвитку України. Клуби об'єднували соціально-активну частину молоді, студентство, молодих вчителів та викладачів вузів. На базі неформальних об'єднань стали формуватися організації, які зосереджували свою діяльність на вирішенні політичних завдань.

В числі неформальних об'єднань, в яких брали участь студенти українських вузів, виділялося історико-просвітницьке товариство «Меморіал», до якого входили переважно представники творчих спілок, інституту літератури та інституту історії АН УРСР. Формування цього товариства розпочалося у 1988 році з появою ініціативної групи. Учасники товариства прагнули осмислити так звані «білі плями» з історії України, зокрема голод 1932-1933 рр., масову депортацію населення з України протягом 1939-1941 та 1944-1953 рр. Осмислення цих та інших трагічних подій дало підстави учасникам товариства висунути вимогу ліквідувати топоніми із прізвищами людей, винних у масових репресіях, зробити доступними архіви репресивно-каральних установ, увічнити пам'ять мільйонів жертв сталінських репресій. Вимоги «Меморіалу» підтримали учасники великого мітингу, який відбувся у Києві 5 березня 1989 р.⁷ Починаючи з 1988 року, українські студенти заснували незалежні демократичні організації (наприклад, Асоціація незалежної української молоді в Львові, Києві та Буковині; Асоціація молоді України в Харкові; Громада в Київському університеті; Студентське братство в Львівському університеті. Студентські братства цих вузів ініціювали відродження Української молодіжної асоціації «Пласт» та масово приєдналися до Товариства української мови, Народного руху України, Української екологічної асоціації «Зелений світ». Були й інші неформальні об'єднання та нові молодіжні організації, які пропагували українську мову як офіційну мову, дерусифікацію, вимагали демократичних та національних прав, незалежність України, захист її культури та довкілля.

Формування національно-демократичних сил в Україні відобразилося на соціально-активній частині студентства, її суспільній взаємодії і проходило у декілька етапів. Перший етап охоплював квітень 1985р. – кінець 1989 р., та характеризується тим, що громадські рухи та об'єднання, які підтримували принцип демократії і розвитку націоналізації освіти, вимагали суверенітету України

¹ Левчук, К. І. (2009). *Громадські організації України: створення та діяльність (1985-1996 рр.)*. Вінниця: Едельвейс, 320.

² Гарань, О. В. (1993). *Убити дракона. З історії Руху та нових партій України*. Київ: Либідь, 14, 96.

³ Свистович, М. (1990). *Українське студентство: Орган Київської Крайової організації УСС*, 1.

⁴ Островський, І., Чернетко, С. (2000). *Великий злам: Хроніка «революції на граніті» 2-17 жовтня 1990 року*. Київ: Агентство Україна, 122.

⁵ Ярош, Я. Б. (2005). Політична суб'єктивність молодіжних об'єднань у державотворчих процесах України (період незалежності): *автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата політичних наук*. Луцк: Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 19.

⁶ Панченко, П. П. (1997). *Україна: друга половина ХХ ст. нариси історії*. Київ: Либідь, 278.

⁷ Левчук, К. І. (2009). *Громадські організації України: створення та діяльність (1985-1996 рр.)*. Вінниця: Едельвейс, 320.

на основі оновленого союзного договору, розширення демократичних прав для всіх верств суспільства. Їх вимоги суперечили підходам керівної верхівки союзного центру на чолі з Миколою Горбачовим, яка розраховувала здійснити тільки косметичні заходи, провести поверхневі реформи, які б не зачіпали корінних основ існуючого ладу.

Другий етап (початок 1990р.-грудень 1991р.) виділяється тим, що виникають нові політичні партії, об'єднуються демократичні сили, які вимагали незалежності України та проведення республікою самостійної зовнішньої та внутрішньої політики. З такими вимогами вони виступали в ході підготовки до проведення виборів Верховної Ради та місцевих органів влади України, що проводилися навесні 1990 року. На цьому етапі мала місце відкрита політична боротьба за владу, яку здійснювали представники партапарату Компартії України і демократичний блок. В результаті виборів до Верховної Ради України було обрано одну четверту частину депутатів, яких підтримував демократичний блок.

Виділяється два основних етапи становлення органів студентського самоврядування. Перший етап – 1980-1991рр. – характеризувався політизацією студентського руху, радикалізмом стосовно соціальних проблем молоді. Це знайшло своє відображення, з одного боку, в активній участі молоді в політичній сфері життєдіяльності суспільства, зокрема в участі в політичних партіях, їх акціях, з іншого – в активному намаганні політичних партій, їх лідерів, використати потенціал молоді в політичних процесах, передусім, це стосувалося виборів до Верховної Ради України. Другий етап – з 1991р. став характеризуватися спрямованістю органів студентського самоврядування на реформування освітянської сфери, розширення можливостей реалізації прав студентства із зосередженням уваги на розв'язанні соціальних проблем молоді та її участі в управлінні закладами вищої освіти¹.

У кінці 1990 р. – на початку 1991 р. значну частину українського суспільства представляло студентство. На теренах України було розміщено 148 вищих і 738 середніх навчальних закладів, де навчалася понад 2 млн. студентів, аспірантів, стажерів і слухачів. У навчальних закладах працювало понад 260 тис. викладачів та науковців².

В умовах змагання за незалежну Україну реальним проявом зростаючої активності студентства стала їх участь у створенні загальноукраїнських молодіжних та власних студентських організацій. У травні 1989 р. з ініціативи львівських студентів створюється Студентське братство. Одна із перших українських студентських організацій опозиційного спрямування, яка згодом утворила свої осередки у вузах Херсону, Луцьку, Хмельницькому. У своїй діяльності Студентське Братство використовувало різні форми діяльності. Студентське братство м. Львова зверталось до керівництва Львівської обласної ради народних депутатів з нагоди пільгового проїзду студентів у приміському транспорті, про надання доступу до обласного радіо з метою озвучення своєї позиції щодо програмної діяльності.

Студентське братство вимагало від влади забезпечити право української молоді проходити військову службу виключно на території України, привести до присяги на вірність народу України всі військові формування, які перебували на території України. Студенти провідних вузів України вимагали демократизації навчального процесу на військових кафедрах вузів, а від Міністерства оборони СРСР – призупинення призову студентів в армію до завершення повного циклу їх навчання. Львівська філія Студентського братства оцінила заяву президента Росії Б. Єльцина про належність Чорноморського флоту, «як грубу провокацію проти молоді незалежної Української держави». У зв'язку з цією заявою братство заявило, що «у випадку спроб вирішити проблему флоту з позиції сили, візьме на себе відповідальність за формування студентських загонів для захисту законних прав та інтересів держави».

Відстоюючи демократичний шлях розвитку українського суспільства студенти факультету журналістики Львівського державного університету провели відповідну організаційну роботу, що забезпечило проведення у травні 1989 р. Установчої конференції Студентського братства³. Конференція заявила про підтримку Народного Руху України, а братство увійшло до нього на правах колективного члена як регіональна організація. Братство категорично виступало проти підписання нового союзного договору, який нав'язувало керівництво Росії.

¹ Ярош, Я. Б. (2005). Політична суб'єктивність молодіжних об'єднань у державотворчих процесах України (період незалежності): *автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата політичних наук*. Луцк: Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 19.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р-4621, оп. 13, спр. 8705, 26 арк.

³ Інформаційно-довідкові матеріали (1991). *Сучасні політичні партії та рухи в Україні*, 337.

У навчальних закладах України діяла також Українська спілка студентів (УСС), яка у грудні 1989 р. у програмовій декларації заявила про боротьбу за права студентів, забезпечення всіх студентів стипендією, надання потребуємим місця у гуртожитку, прийняття демократичних статутів вузів та передбачити участь студентів у вирішенні всіх важливих завдань навчального процесу. УСС 20-21 лютого 1990 р. провела акцію студентської єдності, що мала попереджувальний характер. Було вироблено пакет вимог, який висловлював прагнення значної частини студентства України. В акції взяли участь представники студентства Львова, Києва, Чернівців, Дніпропетровщини, Харкова, Донецька¹. Студенти домагалися скасування 6 статті Конституції УРСР, припинення втручання КПРС у господарство, освіту, мистецтво, науку. Забезпечити автономію та екстериторіальність навчальних закладів, ліквідувати перші відділи КДБ, скасувати викладання марксизму-ленінізму, прийняти демократичні статuti навчальних закладів, забезпечити добровільність навчання на військових кафедрах, надання стипендії студентам не лише прожиткового мінімуму, припинити переслідування студентів за релігійними та політичними мотивами.

Активна політична діяльність УСС відзначилася закликом до ліквідації комсомольських організацій, виведення їх за межі вузів з метою подальшого саморозпуску. Вимогами також було обнародування функцій МВС та КДБ у навчальних закладах. У разі визнання трудовим колективом їх протиправних дій на території закладу пропонувалося припинення їх діяльності.

Наприкінці 1980-х рр. в УРСР виникла ідея створення незалежної всеукраїнської молодіжної організації. 17 червня 1989 р. в Харкові виник осередок під назвою «Спілка української молоді» (СУМ), а 19 серпня 1989 р. на зборах молоді Львівщини на горі Маківка проголошено створення «Спілки незалежної української молоді» (СНУМ). Програма СНУМу, ухвалена листопаді 1989 р., визначала головну мету організації: «СНУМ прагне до відбудови Української самостійної соборної Держави на всіх українських теренах... СНУМ об'єднує молодь незалежно від її ідейного світогляду та політично-групової приналежності, що стоїть на ґрунті політичної суверенності Української Держави та політичної незалежності українських визвольних змагань».

На таких позиціях стали будувати свою діяльність й регіональні філії СНУМ. Полтавська філія СНУМ закликала «Всі політично активні чинники повинні сконсолідуватися в боротьбі за самостійну Українську державу»². Київська крайова організація СНУМ видавала газету «Українське студентство», із матеріалів якої дізнаємося, що у 1990 р. стипендія студентів була у 2 рази менша за мінімальну заробітну плату. Студенти змушені були шукати роботу, а для цього потрібний був дозвіл від навчального закладу та прописка за місцем проживання³.

На розвиток суспільно-політичної діяльності українського студентства великою мірою впливали події, які відбувалися у союзних республіках. У лютому 1988 р. відзначалася річниця проголошення незалежності Естонії і Литви. У квітні 1988 р. ідея формування Народного фронту охопила Естонію, Латвію та Литву. Створення широкого об'єднання на зразок Народних фронтів країн Прибалтики стало першочерговим завданням і для демократичних сил України⁴. У 1989 р. у країнах Східної Європи проходили «оксамитові революції», в яких активну участь брало студентство навчальних закладів. В основі революцій лежали процеси радикальної трансформації політичної системи, становлення нової регіональної ідентичності та зміни зовнішньополітичного вибору цілої групи країн «Соціалістичного табору». Оксамитові революції поряд із припиненням радянською владою «глушіння» західноєвропейських радіопередач підбадьорили демократичні опозиційні сили в Україні⁵.

Студенти Львівського медичного інституту підтримали литовський народ в його боротьбі за свою незалежність. Студентське братство Львівського медичного інституту 9 лютого 1991 року відправило листа Президенту РФ М. Горбачову, в якому заявили про підтримку литовського народу у їх боротьбі за незалежність, висловлювали протест проти дезінформації подій у ЗМІ, вимагали негайного виводу радянських військ із території прибалтійських країн визнання законно обраної влади⁶.

¹ Свистович, М. (1990). Чого ми хочемо? Українське студентство. *Орган Київської Крайової організації УСС*, 1.

² Гарань, О. В. (1993). *Убити дракона. З історії Руху та нових партій України*. Київ: Либідь, 96.

³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р-166, оп.18, спр. 163, 14-15 арк.

⁴ Гарань, О. В. (1993). *Убити дракона. З історії Руху та нових партій України*. Київ: Либідь, 14.

⁵ Островський, І., Чернетко, С. (2000). *Великий злам: Хроніка "революції на граніті" 2-17 жовтня 1990 року*. Київ: Агентство Україна, 122.

⁶ Поточний архів Львівського медичного інституту, лист Студентського братства від 9 лютого 1991 р.

У той період й Україною прокотилася хвиля студентських страйків, відбулося студентське голодування 2-17 жовтня 1990 р. у Києві, організоване і проведене УСС та Львівським студентським братством. Ця подія пізніше отримала назву «оксамитова революція» та «Революція на граніті» і стала кульмінацією студентського руху в Україні. Підтримати голодуючих на площі Жовтневої Революції (нині Майдан Незалежності) приїжджали студенти з багатьох міст України. Акція перетворилася на організований масовий студентський рух. Студенти вимагали відставки Голови Ради Міністрів

В. Масола, проведення виборів до парламенту на багатопартійній основі навесні 1991 року, прийняти постанови Верховної Ради про націоналізацію майна КПРС і ВЛКСМ в Україні, відмови від підписання нового союзного договору, повернення в Україну всіх громадян УРСР, які проходили строкову службу в армії за її межами, проведення референдуму про довіру Верховній Раді.

З основних вимог було виконано тільки одну – відставку В. Масола. Але це не применшує того значення, яке мала ця подія. Голодування студентів консолідувало патріотичні молодіжні організації і стало переломним моментом у свідомості цілого покоління.

На розвиток студентського самоврядування в Україні мало поширення політичного плюралізму, як фундаментального принципу демократичної держави. Ефективність студентського самоврядування залежала не від обраної організаційної форми (спілки, комітети, бюро, штаби, центри, клуби, ради), а від реалізації принципів демократичної гласності, гуманізму, законності, ініціативи та активності, від суспільно значущої ідеї.

Становленню студентського самоврядування також сприяв Закон України «Про освіту», підготовлений на основі Декларації про державний суверенітет України і введений в дію 1991 році. Закон передбачав радикальні зміни у стратегії і тактиці розвитку вищої освіти, сприяння нової системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців, здатних в умовах ринкових відносин, свідомо і кваліфікаційно включатися у світову систему економічного і політичного співробітництва. Положення Закону визначали, що держава здійснює соціальний захист студентів незалежно від форми їх навчання і типу навчального закладу. У статті 7 відзначалося, що навчально-виховний процес і громадсько-політична діяльність в закладах освіти мала бути вільною від втручання політичних партій, громадських і релігійних організацій. Закон визначав права студентів, забезпечував їм вибір професії, форми навчання, користування навчально-виробничою, науково-дослідною, спортивно-побутовою, оздоровчою базою навчального закладу; студенти отримали право брати участь у науково-дослідній діяльності, наукових конференціях, олімпіадах. Вперше студенти одержали право стажуватися за кордоном.

Важливою передумовою становлення студентського самоврядування стала розробка та прийняття Статутів вищих навчальних закладів України. Криза тоталітарної системи влади, розгортання демократичних процесів викликали потребу децентралізувати навчально-виховний процес освіти. У кінці 1990-х – початку 1992рр. у вузах України стали переглядати, а в ряді вузів створювати нові Статуту, які регламентували життєдіяльність колективів закладів вищої освіти.

Статут визначав основні напрямки діяльності закладів вищої освіти, його структуру, форму управління, права та обов'язки членів колективу, норми та правила внутрішнього розпорядку. Важливим стало те, що студенти мали право брати участь в обговоренні та схваленні Статуту на вчених радах вузу¹.

На основі Закону «Про освіту» Міністерство вищої і середньої освіти України переглянуло Статуту вищих навчальних закладів з внесенням до них відповідних змін та уточнень. Було розроблено і запроваджено інструкцію про порядок призначення стипендії студентам вищих навчальних закладів України; введено в дію Типове положення про студентський гуртожиток вищого навчального закладу та правила внутрішнього розпорядку в студентському гуртожитку².

Серед новостворених та оновлених Статутів закладів вищої освіти виділився статут Київського політехнічного інституту, в якому передбачені положення про права і обов'язки студентів, реалізація яких обумовлена розвитком студентського самоврядування. У вченій раді інституту, а також вчених рад факультетів широко представлені представники студентів і аспірантів – до 30 %. У вченій раді інституту в кількості 150 осіб, студенти і аспіранти становили 25 %. Така кількість студентів і аспірантів входила і до рад факультетів. Статут Київського політехнічного інституту надавав право студентам вільно відвідувати лекції викладачів, починаючи з 3-го курсу; навчатися за індивідуальним

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ф. Р-4621, он.13, спр.8702, 64, 65 арк.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ф. Р-4621, он.13, спр.8704, 8, 17, 25, 26 арк.

планом, обирати та звільняти старост груп; вносити пропозиції і робити запити до органів адміністрації вузу та громадських організацій з усіх питань життєдіяльності вузу.

Статут інституту передбачав, що студенти можуть створювати органи

самоврядування для вирішення питань студентського та аспірантського життя. За умов, що студенти та аспіранти досягали значних успіхів у навчанні та науково-дослідній діяльності, рішенням вченої ради інституту за рахунок коштів інституту одержували підвищену стипендію або преміювалися з урахуванням рішення студентської групи¹.

За наполяганням демократичних сил Верховна Рада України 15 рудня 1992 р. ухвалила Декларацію «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», в якій заявила про необхідність аналізу становища молоді, створення умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав та свобод молодих громадян та повноцінного їх соціального становлення і розвитку².

Прийнятий 5 лютого 1993 р. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді» визначив правовий статус та гарантії діяльності молодіжних громадських організацій. Держава гарантувала молоді не лише право на створення громадських організацій, але й право вносити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування пропозиції з питань соціального становлення та розвитку молодіжного руху³.

Важливим стимулом становлення студентського самоврядування стало налагодження співпраці навчальних закладів України з міжнародними організаціями та навчальними закладами європейських країн. Згідно Закону «Про освіту» заклади освіти підпорядковані Міністерству освіти отримали право самостійно укладати договори про співробітництво та встановлювати прямі зв'язки із зарубіжними вузами, міжнародними організаціями, фондами та програмами. В Україні із 1993 р. стала реалізовуватися програма трансєвропейського співробітництва в сфері вищої освіти (програма «Темпус», яка на той час була найбільш вагомою на шляху інтеграції вищої освіти України в європейській освітній простір). В рамках програми провадилося стажування у європейських вузах (понад 600 студентів, аспірантів, викладачів та науковців). Поряд із розробкою проектів нових навчальних планів, створення комп'ютерних центрів, підготовки підручників, організації центрів по вивченню іноземних мов, впровадженню сучасних технологій та методик вивчався досвід організації студентського самоврядування, участь студентів у життєдіяльності навчальних закладів.

28 травня 1997 р. Міністерство освіти України прийняло ухвалу «Про ефективність співпраці з міжнародними організаціями, фондами, програмами». Проаналізувавши перший досвід міжнародного співробітництва вузів України Міністерство освіти відмітило задовільний стан розвитку співпраці з міжнародними структурами в галузі освіти. У доповідній записці про ефективність співпраці відзначалося, що українським вузам близько 50 зарубіжних установ, організацій і фондів надавали допомогу у сфері освіти, яка надходила у формах: виділення стипендії для навчання, стажування, науково-дослідної роботи, розробки рекомендацій щодо реформування освітньої галузі і її окремих напрямків⁴.

Студентська когорта України стала політичною силою, з якою треба було рахуватися. У червні 1993 року було проведено перший з'єднаний Всесвітній український конгрес студентів (ЗВУК). До оргкомітету ввійшли представники різних студентських об'єднань України, у тому числі від СУС Орест Васильців та Ярополк Кульчицький, Вячеслав Кириленко (УСС). Гасло Конгресу – «українські студентські сили світу – за розквіт держави, назва якої – Україна».

На конгресі були присутні представники Центрального союзу українського студентства США, Австралії, Аргентини, Бразилії, Західної Європи та Союзу українського студентства Канади⁵.

Комісія Верховної Ради УРСР у справах молоді у 1991 році розглядала питання соціального

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ф. Р-4621, оп.13, спр.8706, 170-173 арк.

² Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні, 1992 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України, 16, 27.

³ Закон України про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді, 1993 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України, 16, 27.

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р-166, оп. 18, ад. зб. 205, 88, 89 арк.

⁵ Панченко, П. П. (1997). *Україна: друга половина ХХ ст. нариси історії*. Київ: Либідь, 278.

захисту молоді, де було взято до уваги наявність недоліків у забезпеченні соціально-побутових умов студентської і учнівської молоді. Найбільш гостро проблема полягала у забезпеченні студентства житлом: близько 10 тис. студентів не були забезпечені місцями в гуртожитках, з них – близько 3 тис. сімейних. Все це негативно відбивалося на несвоєчасні підготовці та якості харчування студентської та учнівської молоді¹.

Негативний вплив на суспільну активність студентів показували порушення принципу прийому на навчання, що мали місце в системі вищої освіти України в кінці 1990-х років. Ряд державних навчальних закладів вводили платний прийом на навчання молоді, особливо на тогочасні престижні спеціальності: медичні, юридичні, економічні. Окремі вузи вимагали плату при поновленні та під час переведення студентів з одного навчального закладу до іншого. В деяких навчальних закладах встановлювалася плата за перескладання іспитів та заліків, лабораторних та практичних робіт, за повторне навчання, за порушення правил внутрішнього розпорядку.

Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти України визнало наявність таких порушень у діяльності вищих навчальних закладів. Міністр освіти В. Д. Пахоменко у січні 1992р. звернувся з листом до Ради Міністрів України з вимогою запропонувати міністерствам і відомствам, які мали у своєму підпорядкуванні навчальні заклади, вжити заходів щодо приведення форм комерційної діяльності у відповідність із Законом України «Про освіту»².

Таким чином, у розвитку національно-демократичного руху, що розгорнувся в Україні на межі 80-90-х рр. ХХ століття, суттєву роль відіграло студентство навчальних закладів України. Саме в умовах шаленого ідеологічного пресу, страшною заляканості людей розпочалося становлення незалежного молодіжного руху в Україні у 1989 р., який від самого початку своєї діяльності активно включився в громадсько-політичне життя країни. У своїй тактиці молодіжні організації використовували різні методи, але уряді випадків об'єднували зусилля не лише студентських організацій, але й співпрацювали з тими новоствореними організаціями, діяльність яких співпадала з вимогами студентів.

References:

1. *Deklaratsiia Pro zahalni zasady derzhavnoi molodizhnoi polityky iz zminamy vnesenymy zghidnoho, 1999* (Verkhovna Rada Ukraine) [Declaration on the General Principles of State Youth Policy, 1999 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin Verkhovna Rada of Ukraine], 2003, 16. [in Ukrainian].
2. Haran, O. V. (1993). *Ubyty drakona. Z istorii Rukhu ta novykh partii Ukrainy*. [Kill the dragon. From the history of Rukh and the new parties of Ukraine]. Kyiv:Lybid. [in Ukrainian].
3. *Informatsiino-dovidkovi materialy (1991)* [Information and reference materials (1991)]. *Suchasni politychni partii ta rukhy v Ukraini*. [Modern political parties and movements in Ukraine]. [in Ukrainian].
4. Levchuk, K. I. (2009). *Hromadski orhanizatsii Ukrainy: stvorennia ta diialnist (1985-1996 rr.)*. [Public organizations of Ukraine: creation and activity (1985-1996)]. Vinnytsia: Edelveis. [in Ukrainian].
5. Ostrovskiy, I., Chernetko, S. (2000). *Velykyi zlam: Khronika «revoliutsii na hraniti» 2-17 zhovtnia 1990 roku* [The Great Break: Chronicle of the Granite Revolution of October 2-17, 1990]. Kyiv:Ahentstvo Ukraina. [in Ukrainian].
6. Panchenko, P. P. (1997). *Ukraina: druha polovyna KhKh st. narysy istorii Kyiv*. [Ukraine: the second half of the twentieth century. essays on the history of Kiev]. Kyiv:Lybid. [in Ukrainian].
7. *Potochnyi arkhiv Lvivskoho medychnoho instytutu (1991)* [Current archive of Lviv Medical Institute (1991)]. *Lyst Studentskoho bratstva* [Letter of the Student Brotherhood]. [in Ukrainian].
8. Svystovych, M. (1990). *Ukrainske studentstvo: Orhan Kyivskoi Kraiovoi orhanizatsii USS* [Ukrainian students: Body of the Kyiv National Organization of the USSR]. Kyiv, 1. [in Ukrainian].
9. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vladny ta upravlinnia Ukrainy*. [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine]. *f. R-4621, op. 13, spr. 8705, ark. 26* [in Ukrainian].
10. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vladny ta upravlinnia Ukrainy*. [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine]. *f. R-166, op. 18, spr. 163, ark. 14-15* [in Ukrainian].
11. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vladny ta upravlinnia Ukrainy*. [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine]. *f. R-4621, op. 13, spr. 8702, ark. 64, 65* [in Ukrainian].
12. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vladny ta upravlinnia Ukrainy*. [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine]. *f. R-4621, op. 13, spr. 8704, ark. 8, 17, 25, 26* [in Ukrainian].
13. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vladny ta upravlinnia Ukrainy*. [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine]. *f. R-4621, op. 13, spr. 8706, ark. 170-173* [in Ukrainian].

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р-4621, Он. 13, снр. 8703, 23, 25 арк.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р-4621, снр.13, сн. 8707, 69 арк.

14. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine]. *f. R-166, op. 18, spr. 205, ark. 88, 89* [in Ukrainian].
15. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine]. *f. R-4621, op. 13, spr. 8703, ark. 23, 25* [in Ukrainian].
16. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine]. *f. R-4621, op. 13, spr. 8707, ark. 69* [in Ukrainian].
17. Yarosh, Ya. B. (2005). Politychna subyektivnist molodizhnykh obyednan u derzhavotvorchykh protsesakh Ukrayiny (period nezalezhnosti) [Political subjectivity of youth associations in the state-building processes of Ukraine (independence period)]: *avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenyu kandydata politychnykh nauk* [dissertation abstract for the degree of candidate of political sciences]. Lutsk: Volyn State University. Lesya Ukrainka. [in Ukrainian].
18. *Zakon Ukrainy pro spriannia sotsialnomu stanovlenniu ta rozvytku molodi, 1993* [Law of Ukraine on Promotion of Social Formation and Development of Youth, 1993]. (Verkhovna Rada of Ukraine). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin Verkhovna Rada of Ukraine], [in Ukrainian].